

Tady  
JSEM  
DOMA

# Zvyky a obyčeje na Hřebečsku

Vlastimil Novák



Region MTJ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ



# **Zvyky a obyčeje na Hřebečsku**

Vlastimil Novák



## Masopust

Masopust trvá od Tří králů do velikonočního půstu (končí v úterý před Popeleční středou). Během masopustního úterý se dojí poslední zásoby jídla, které by se za chvíli stejně zkazilo (veselí s tím spojené mělo původně zahnat strach z nadcházejícího hladového období). Je to doba, kdy se ve městech i na vesnicích konaly plesy a tancovačky. Poslednímu čtvrtku před koncem masopustu se říkalo „tučný“. V tento den se člověk měl co nejvíc najíst, aby ho po celý rok neopustila síla. Nejrozpuštější z masopustu byly jeho poslední tři dny, v neděli po obědě začínaly tancovačky, mnohdy se protáhly až do rána, v pondělí se pořádaly tzv. „mužovské bály“, kam měli přístup pouze manželé, omladina zůstala doma.



Vyvrcholením masopustu bylo masopustní úterý, jeho hlavní součástí byl rej masek. Jejich počet a podoba záležely na fantazii účastníků, nikde však nesměl chybět:

LAUFR (stárek) – oblečen do bílého obleku celého positého malými kousky barevných látek; jde v čele maškarního průvodu s kasičkou na koledu; do masky se oblékal nejzkušenější masopustní harcovník.

ŽENA - "hospodyně" maškar; bývá to muž převlečený za ženu; doprovází laufra.  
KOBYLA - v masopustu mnohde zpodobňuje jezdce na koni, chodí v čele maškar, přihlížející může mazat sazemi.

SLAMĚŇÁK - maska upletená ze žitné slámy; lidi válí ve sněhu, maže sazemi.

TUREK - maškara tanečníka; do masky se dříve oblékali kluci, které čekala vojna. Turci mají červený oblek s vysokou čepicí, na hrudi kyrys.

ŽID - zpodobňuje obchodníka; v maškarě musí vydělat, na čem se dá; maska je zhotovena ze zbytků tkaniv textilních stavů (mnohde to je jen kabát "hubertus" různě pošíty a nazdobeny). V ruce mívá pytel, nebo nese ranec na zádech.

RAS - řezník, veterinář a doktor v jednom; vychází ze skutečné profese rasa (který dříve chodil zabíjet zvířata); dva a víc lidí v maškarě v podobě bílého obleku s buřty kolem krku.

KOMINÍK - stará se o komíny v chalupě, kam maškara zavítá, hlavně však maže sazemi;

MEDVĚD – nejnáročnější maškara ušitá z kožešiny, někdy medvěda vedl na řetězu medvěďář. Medvěd symbolizoval plodnost, proto si s ním u každého stavení musela hospodyně a děvčata zatancovat.

Kromě laufra a ženy chodí masky ve větším počtu - minimálně ve dvou. Turci však musí být alespoň čtyři, aby mohli tancovat pro ně charakteristický kruhový tanec.

S maškarami chodili muzikanti, u každé chalupy se hrálo, tancovalo, zpívalo. Maškary za to dostávaly koledu – peníze, jídlo (koblihy, klobásy, slaninu, pálenku pro zahřátí...). Koleda se pak spotřebovala večer při tancovačce v hospodě. Vyvrcholením masopustního veselí bylo obřadné pochovávaní basy – symbolické ukončení plesové sezóny. Přesně o půlnoci veselí končilo, lidé se rozešli domů. Následující den začalo postní období – příprava na nejdůležitější křesťanský svátek v roce - Velikonoce.

Masopust má původ jako většina našich svátků v předkřesťanských slavnostech a magických rituálech souvisejících se zaháněním zlých a vyzváním dobrých sil, pohybem nebeských těles, jejichž prazáklad mnohde upadl v zapomnění, a zůstala jen zábavná funkce (v případě masopustu) nebo křesťanská tradice.

## Postní období

POPELEČNÍ STŘEDA – věřícím kněz na znamení pokání uděloval popelec – křížek na čelo z popela ze spálených jívových prutů posvěcených na Květnou neděli předcházejícího roku. Znamení popelem symbolizovalo ochotu věřících změnit se k lepšímu.

1. POSTNÍ NEDĚLE – ČERNÁ – na znamení pokání ženy nosily černé šaty, jako tradiční pokrm se připravovala pučálka – hrách se zalil vodou, na teplém místě nechal tři dny naklíčit, a pak se na rozehřátém oleji opražil.

2. POSTNÍ NEDĚLE – PRAŽNÁ – jako pokrm se připravovalo pražmo – obilí nasucho upražené na pánvi.

3. POSTNÍ NEDĚLE – KÝCHAVÁ – věřilo se, že ten, kdo v tento den kýchne třikrát za sebou, bude celý rok zdravý.

4. POSTNÍ NEDĚLE – DRUŽEBNÁ – bývalo zvykem v tento den domlouvat svatby.



Oficiálně se pak žádalo o ruku na Velikonoce. V tento den bylo také dovoleno přerušit půst, mládež se večer scházela na návsi na drobnou veselici.



5. POSTNÍ NEDĚLE – SMRTNÁ – v kostelech se figury Krista balily do fialové látky, vynášela se Smrtka. Průvod vynesl symbol Zimy za vesnici a hodil do vody, pak všichni rychle utíkali pryč. Kdo se opozdil, nebo zakopl, měl jít do roka za ní. Smrtka byla loutka připevněná na dlouhé tyči, vyrobená ze slámy, kolem krku mívala náhrdelník z vyfouknutých vajec, oblečená byla do hadrů. Hlavu měla z látky vycpané slámou s namalovaným „strašlivým“ obličejem.

Po utopení smrtky chodily dívky na koledu s litem – to byl smrček ozdobený vyfouknutými vajíčky a stuhami. Někde dva chlapi chodili vesnicí a zpívali píseň o hádce Zimy s Litem.

6. POSTNÍ NEDĚLE – KVĚTNÁ – v tento den se světily „kočičky“ – posvěcené jíjové ratolesti se vkládaly za krucifix, aby ochránily stavení, zastrkávaly za dveře chléva, aby uchránily dobytek před nemocemi. Kdo spolkl tři svěcené kočičky, tomu se měly vyhýbat nemoci. (v tento den přijel Kristus do Jeruzaléma, lid ho tam vítal palmovými listy – u nás si tuto událost lidé připomínali právě jíjou – pro nedostatek palem).



Na Květnou neděli se nesmělo nic péct, aby se „nezapekl květ na stromech“ – hospodyně, která něco pekla, riskovala, že se na jejích stromech neurodí ovoce.

Zatloukání kolíku – před Květnou nedělí mládenci ve skupině za hry harmonikáře zatloukali před stavení své dívky metrový kolík a přivázali k němu malý dárek. Dívka pak kolík musela odstranit dřív, než šli ráno lidé do kostela. Jinak by se nevyhnula posměchu celé vesnice. Snahou chlapců bylo vymyslet co nejrafinovanější způsob, jak vytažení ztížit.



## Velikonoce

Velikonoce se slaví po prvním jarním úplňku (v době mezi 22. březnem a 25. dubnem).

Velikonoce jsou připomínkou smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Mají spojitost s židovským svátkem Pesach – obětování beránka v Jeruzalémském chrámu. Na tento obřad se do Jeruzaléma sjíždělo mnoho poutníků, mezi nimi byl i Ježíš, který byl právě v Jeruzalémě Římany zatčen (v té době byl Izrael součástí římského impéria), odsouzen a popraven. Křesťané podle pesachu říkají velikonočnímu týdnu „pašijový týden“. V předkřesťanských dobách naši předci na jaře místo Velikonoc slavili jarní rovnodennost.

MODRÉ PONDĚLÍ a ŽLUTÉ ÚTERÝ byly ve všech domácnostech věnovány důkladnému úklidu.

ŠKAREDÁ STŘEDA – také se jí říká sazometná – poslední den velkého úklidu (den, kdy Jidáš zradil Ježíše, udal „místo jeho pobytu“ římským úřadům, dostal za to 30 stříbrných). Nedoporučuje se v tento den se mračit, abychom se nemračili po všechny středy v roce. Švadleny také v tento den neměly šít, aby se jim nezkrivily prsty.

ZELENÝ ČTVRTEK – svůj název dostal podle zeleného mešního roucha, které v tento den nosili kněží při obřadech. Před svítáním si lidé chodili omýt obličej a nohy do potoka – mělo to upevnit zdraví a obnovit sílu. Ve vodě se omývalo i nářadí používané k peci. Hospodyně tloukla cepem v zahradě, aby zaplašila škodlivý hmyz. Do studny se házel chléb namazaný medem, aby měla celý rok dostatek vody. Jedly se zelené pokrmy (zelí, kopřivy, jahodové listí...), aby po celý rok nebolelo v krku. Ještě před východem slunce se mělo sníst pečivo namazané medem, aby ochránilo před uštknutím hadem a žihadly vos. Pekly se jidáše – smotané těstové pruhy připomínající provaz, na kterém se Jidáš oběsil, když ho tížilo svědomí ze zrady Ježíše.

Večer hospodáři obešli stavení a okolí, věchýtkem slámy ho vykropili svěcenou vodou, aby svou rodinu uchránili před úklady čarodějnic.

Ve čtvrtek se Ježíš při večeři rozloučil s apoštolý, nakázal jim, co mají dělat po jeho odchodu. Poté společně přenocovali v Getsemanské zahradě, kam si pro Ježíše přišli vojáci.

Od Zeleného čtvrtka do soboty chlapci chodili po vesnicích s hrkačkami a řehtačkami, za odměnu



dostávali perník. Nahrazovali jimi zvuk zvonů, které na znamení smutku nad utrpením Krista nezvoní (říká se, že odlétají do Říma).

**VELKÝ PÁTEK** – den nejhlubšího smutku – Ježíš byl ukřižován. V tento den se otevírají hory a vydávají své poklady. Dříve se v kostelích předváděly pašijové hry o utrpení Krista (často nacvičené žáky ve školách).



**BÍLÁ SOBOTA** – den, kdy byl Ježíš mrtvý, název dostala podle bílých rouch lidí, kteří se nechávají pokřtít a stávají se tím křesťany. Během velké večerní pobožnosti vzkříšení se světí oheň rozdělaný před kostelem z polínek, které lidé přinesli z domu (lidově se tomuto obřadu říká „pálení Jidáše“) – zapaluje se jím paškál – obřadní svíce. Oharky z těchto ohňů si lidé odnášeli domů, dělali z nich kříže a zapichovali do polí za dobrou úrodu. Popel se sypal na louky, aby vyrostla pěkná tráva.

**BOŽÍ HOD VELIKONOČNÍ** – den zmrtvýchvstání Krista = konec půstu. Ráno do kostela ženy nosí velikonoční pokrmy (mazance, vejce, chléb, beránka), kněz je před oltářem posvětil. Tyto pokrmy pak konzumují nejen členové rodiny a návštěvy, ale kousek dostane i domácí zvířectvo.

**VELIKONOČNÍ PONĚLÍ - ŠMEKŮSTR** – chlapeci obcházejí s pomlázkou sousedy, od děvčat dříve dostávali vajíčka zdobená vyškrabávanými obrázky a krátkými nápisy určenými přímo pro ně (text a obrázky vyjadřovaly vztah k chlapeci). Vzkaz mohla obsahovat i pentlička, kterou dívka chlapeci na pomlázku přivázala – červenou pentličkou dívka říkala, že má dotyčného mládence ráda, modrou mu dávala naději, zelenou mu říkala, že ho bere jako dobrého kamaráda a žlutou, aby už příště raději ani nechodil. Krom vajíček dostávali pečivo. První písemné zmínky o pomlázce pochází z roku 1360. Čerstvé vrbové proutí mělo při šlehání ženám a dívkám předat svou sílu – pomlázka je odvozena od slova „pomladit“. Odpoledne dívky ze stejného důvodu polévaly chlapece studenou vodou.

Po první světové válce se i na Hřebečsko dostal německý zvyk o velikonočním zajíčku schovávacím na zahradě čokoládová vajíčka, která děti musí najít.

Kraslice měla kultovní smysl a byla již od pohanských dob symbolem nového života, životní síly, narození, nesmrtelnosti, návratu jara. Skořápka znázorňovala pocit bezpečí. Jejich smysl nespočíval v darování, ale ve snědení.



LETNICE (Svatodušní svátky) – svátek Seslání Ducha svatého se slaví 50 dnů po Velikonocích. Navazuje na židovský svátek Šavu'ot připomínající darování Desek s desaterem přikázání Mojžíšovi na Sinaji. Křesťané si připomínají biblický příběh o tom, jak na apoštoly sestoupil Duch svatý, čímž získali potřebné vědomosti a dovednosti, aby mohli pokračovat v šíření Ježíšova učení. Na připomínku této události se ve světnicích obrazy světců zdobily zelenými větvíčkami, aby si sestupující Duch svatý (v podobě holubice) měl kam sednout. V pohanských dobách lidé přinášeli zvířecí oběti studánkám.

Ve městech, kde dříve byly ostrostřelecké spolky, se v tento den (někde už od 15. století) pořádaly střelby ku ptáku. Ostrostřelci se kuší (později puškou) pokoušeli sestřelit dřevěného ptáka přivázaného na vysoké tyči. Komu se to podařilo, stal se pro následující rok králem ostrostřelců, byl obdarován stříbrným štítem. Následovala hostina a taneční zábava. Tyto turnaje se někde udržely až do počátku 20. století, dávno předtím však už dřevěného ptáka nahradil klasický terč.

## Období mezi Velikonocemi a Vánoce

FILIPOJAKUBSKÁ NOC (30. 4.) – tradičně mají sabat čarodějnice (na košťatech, vidlích a kozlech se slétají na některé kopce, aby se tam oddávaly bezuzdným rejďům s d'áblý). Aby je lidé zahnali, pálili ohně a vyhazovali hořící košťata do výšky. Kluci již dlouho před tímto svátkem shromažďovali ometená košťata a sháněli kolomaz a smolu. Do koštěte se pak nacpalo a vetřelo vše, co dobře hoří. Večer se pak sešel průvod a vydal se obvykle k blízkému kopci. V čele šli košťatáři s hořícími košťaty na dlouhých tyčích. Na kopci se zapálil velký oheň se symbolickými čarodějnicemi, vyhazovala se košťata do výšky. Vše doprovázelo bujaré veselí. Když hlavní oheň dohořival, všichni čekali, až zhasne poslední plamínek, aby se s úprkem vydali k domovům – čarodějnice se po uhasnutí ohně mohou zmátořit a mohou někoho chytit.

STAVĚNÍ MÁJE – na začátku května se na náměstích a návších staví jehličnaté stromy (příp. břízy) zbavené krom horní části kůry a větví. Zbylé větvičky zdobí barevné stužky. Stavění máje jako symbolu probouzejícího se jara je spojeno s tancovačkou. Celý měsíc máj pak chlapani hlídají, chlapani z okolních obcí se ho snaží porazit. Další příležitostí k zábavě bylo kácení máje, snahou všech chlapanů bylo ukořistit vršek máje – vítěz měl pak možnost celý večer tančit s májovou královnou – předem vybranou dívkou z obce.



SVATOJÁNSKÁ NOC (24. 6.) – byliny nasbírané této noci měly největší sílu. Podobně jako při filipojakubské noci se na kopcích pálily ohně, mládež kolem nich tančila a přeskakovala je – oheň očisťuje před zlými silami. Zvyk se udržel z předkřesťanské doby, kdy se v tyto dny slavil letní slunovrat.

Podle dávné tradice v tuto noc vykvétá kapradí. Toho, kdo kapradinový květ najde, čeká štěstí a bohatství, porozumí řeči zvířat.

DOŽÍNKY – oslava konce žní. Původně se slavily na každém statku zvlášť, ženci z posledních klasů upletli věnec a slavnostně jej předali hospodáři s veršovanými promluvami přejícími hojnost v hospodářově domácnosti. Při tom také připomněli své zásluhy a řekli si o odměnu. Vyvrcholením dožínků byla hostina.



Soukromé dožínky později vystřídaly společné slavnosti celé vesnice, spojené se slavnostními průvody a tancovačkami.

**SVÁTEK VŠECH SVATÝCH (1. 11.)** – věnován svátku světců, kteří nejsou v kalendáři zastoupeni jmenovitě. Slaví se od 9. století a překrývá se se starým keltským svátkem Samhain, při němž se prý setkával svět živých se světem mrtvých. Díky tomu se k svátku Všech svatých přidružily Dušičky (2. 11.) – Památka všech zemřelých. Konaly se procesní průvody na hřbitovy, hroby se zdobily věnci a svíčkami. Věřilo se, že v tento den se duše jednou v roce vrací na zem, opouštějí očistec, aby si odpočinuly od muk. Svíčky jsou symbolem světla a tepla, kde se duše mohou ohřát.

O Dušičkách musely být hotové všechny polní práce – začínala zima. Také začínalo období zabíjaček, uzení a solení masa.

**SVÁTEK SV. MARTINA (11. 11.)** – považuje se za počátek zimy, svátek je spojen s tradičními pokrmy: svatomartinskou husou (husy jednou svým kejháním rušily sv. Martina při kázání, protože dodnes pykají na pekáči) a martinskými rohlíky ve tvaru podkovy plněné mákem. Sousedé a sousedky se začínali scházet po chalupách k obvyklým zimním činnostem: dračkám peří nebo přástkám.

V tento den obvykle končily roční pracovní smlouvy čeledínům a děvečkám. Smlouvu si mohli prodloužit na další rok (pokud byla spokojenost na obou stranách), nebo odejít jinam. Ukončení smlouvy souviselo s výplatou mzdy, kterou čeled' musela večer náležitě zapít při veselici v hospodě.

## Poutě a posvícení

Svátkem, který se v každé obci slavíval v jinou dobu, bylo posvícení (pojem „posvícení“ dnes splývá s pojmem „pout“, který historicky měl trochu odlišný význam). Souviselo s připomínkou posvěcení místního kostela, konalo se v létě nebo na podzim, někde bylo spojováno s oslavou ukončení hlavních polních prací, kdy již byl k dispozici nový mák do buchet a čerstvá mouka, aby se posvícení mohlo řádně oslavit. Tradičním posvícenským pokrmem byly koláče.

Posvícení obvykle trvalo několik dní – od sobotního večera do úterního rána. Na posvícení se scházela celá rodina a široké příbuzenstvo, nejslavnostnější byla neděle. Dopoledne se v kostele sloužila mše, obvykle za účasti několika kněží, následoval sváteční oběd o několika chodech, nejlépe s husou se zelím a knedlíky jako hlavním jídlem. Večer se v hospodě konala taneční zábava.

Posvícení bylo také příležitostí pro různé trhovce a kramáře prodat své zboží, komedianti nabízeli své služby. Vývoj společnosti postupně odsunul náboženský význam posvícení v pouhou mlhavou kulisu ve prospěch pout'ových atrakcí.

Na posvícení ve městech a vesnicích putovali lidé z nejbližšího okolí. Některé kostely se díky svému významu staly poutními místy, u nichž se konaly poutě



v pravém slova smyslu. Poutní místa vznikala tam, kde se stal nějaký zázrak, nebo kde jsou uloženy ostatky významného světce. V našem regionu k důležitým poutním místům patří Rychnov a Jaroměřice.

Do poutních míst se konaly poutě i z dalekých míst. Některé kostely sloužily jako shromaždiště poutníků, kde se věřící sešli, a odtud procesím putovali do poutního místa. Cestou se modlili u kapliček a božích muk u cest, přespávali v zájezdních hostincích nebo jen ve stodolách. Když dorazili do poutního místa, strávili v něm jeden i více dní modlitbami (za zdraví své i příbuzných, odvrácení neštěstí) při nejrůznějších církevních obřadech, vyzpovídali se ze svých hříchů, nakoupili dárečky pro své blízké – ať už pamlsky a hračky pro děti nebo náboženské předměty: růžence, svaté obrázky.

Poutě se konaly i do zahraničí (ty pak trvaly i několik týdnů) – oblíbenými poutními místy byly Vamberice v Polsku a Mariazell v Rakousku.



## Advent

Advent je obdobím přípravy na Vánoce, začíná čtyři neděle před 25. prosincem. Každá adventní neděle má své označení: železná, bronzová, stříbrná a zlatá. Je to období půstu, které by člověk měl trávit tichým rozjímáním.

**SVÁTEK SV. CECÍLIE (22. 11.)** – konají se poslední taneční zábavy před adventem. Muzikanti dostávají od tanečnicků výslužku. Jak peníze, tak potraviny.

**SVÁTEK SV. BARBORY (4. 12.)** dívky trhaly větvičky třešní, které větvička vykvetla do Vánoc, ta se do roka vdala. Aby však třešň měla ty správné věštebné účinky, musela se u větvičky denně měnit voda, od studny se musela přinést v ústech.



Pokud dívka měla více nápadníků, mohla si natrhat stejný počet větviček a označit je jménem. Ten, jehož větvička vykvetla nejdříve, byl ten pravý.

Na svátek sv. Barbory usedlosti obcházela postava symbolizující svatou Barboru. Byla to štíhlá, dlouhohlasá žena v bílém hávu. Obcházela se zpěvem a modlitbami v předvečer svátku, tedy 3. prosince. Vstupu do domů se dožadovala klepáním metlou na okno a zvoněním zvonečkem. Kolem pasu nosila široké pentle s dlouhými, volně vlajícími konci. Na hlavě měla věneček, dlouhé vlasy rozčesané tak, aby jí zakrývaly obličej. Stejně jako jiné postavy v tomto období i ona někdy nosovala dárky. Hodným dětem rozdává z košíku ovoce a ořechy, uličníky trestala proutěnou metlou.

**SVÁTEK SV. MIKULÁŠE (6. 12.)** – v předvečer svátku Mikuláš s čertem a andělem obcházel stavení a zkoušel, zda se děti umí modlit (později odříkat básničku) a obdarovával je drobnými sladkostmi. Před několika staletími však mikulášská obchůzka měla jiný význam: za Mikuláše a jeho doprovod se převlékaly chudé děti a koledou u bohatších rodin si mohly přilepšit. Současný model se ustálil až v 18. století.

Dříve s Mikulášem chodil nejen čert a anděl, ale řada dalších rozličných maškar (hajduk, klapačka, smrtka...). Tradice vychází z legendy o sv. Mikuláši, která vypráví o tom, jak ve městě Patara žil jeden chudý člověk, který se dostal do tak velkých



dluhů, že mu nezbylo nic jiného, než prodat své tři dcery do nevěstince. Když se o tom dozvěděl Mikuláš, vhodil v noci otevřeným oknem do domu onoho ubožáka tolik peněz, že jimi nejen splatil své dluhy, ale ještě mu zbylo na věno pro všechny tři dcery. Mikuláš takovýmto tajným způsobem obdarovával mnoho lidí. Později se stal myrským biskupem.



SVÁTEK SV. LUCIE (13. 12.) v tento den se mělo přestat příst a tkát, tkalcovské stavy se rozebraly, aby uvolnily místo betlémům, kolovraty se uklidily až do konce vánočních svátků. Obcí obcházely bíle oděné dívky se zamouchčenou tváří, které s kosinkami v ruce dohlížely, zda se neporušuje zákaz předení a uklízí se na Vánoce. Beze slova vešly do světnice a vymetly všechny kouty – aby stavení ochránily před čarodějnicemi a zlými silami. Někde s sebou také nosily dřevěný nůž a hrozily, že rozpárou břicho každému, kdo se o adventu nepostí.

## Vánoce

Naše slovo „Vánoce“ vychází z německého Weihnachten = svatá noc. Svátek má křesťanský původ v oslavě narození Ježíše Krista, Slavil se však již v předkřesťanské době, kdy souvisel se zimním slunovratem.

**ŠTĚDRÝ DEN (24. 12.)** - ke štědrovečerní večeři se zasedalo, když se na nebi objevila první hvězda. Jedno místo se nechávalo volné pro zeměděle. Na stole mělo být co nejvíce chodů – čím víc, tím lepší úroda v příštím roce. Využívaly se především pokrmy, které symbolizovaly zdraví, hojnost, dobrou úrodu: med, česnek, jablka, moučné pokrmy, houby, hrách, ryba. Kousky ze štědrovečerní večeře se dávaly dobytku, aby se mu dobře dařilo, ke kořenům ovocných stromů, aby se hodně urodilo.

Po večeři byl čas na různé věštbé rituály: odlévání olova, krájení jablka (tvořila-li jádýrka po rozkrojení hvězdičku, znamenalo to štěstí, křížek ukazoval na smůlu), pouštění lodiček z ořechových skořápek s vloženou svíčkou (mělo ukázat, zda členové rodiny zůstanou pospolu i v příštím roce), dívky na své vdavky usuzovaly ze střevice odhozeného přes hlavu (pokud dopadl špičkou ke dveřím, věštil vdavky) nebo náhodně nabrané hrsti polínek (sudý počet značil, že se provdá za mládence,



lichý, že dostane vdovce) či slaměného věnce hozeného na ovocný strom (když zůstal viset, brzy se vdá). Pokud dívka chtěla vědět jméno svého budoucího ženicha, mohla z jablka seříznout slupku, zatočit s ní nad hlavou a odhodit. Z tvaru, v jakém dopadla na zem, mohla vyčíst jméno. Štědrý večer byl zakončen půlnoční mší v kostele.

Betlém – poprvé jesličky se soškou Ježíška postavil František z Assisi v roce 1223. V Čechách byl betlém poprvé postaven v roce 1560 v kostele sv. Klimenta v Praze. Od konce 18. století se betlémy začaly hromadně objevovat i v domácnostech, o několik desítek let později se betlémy z nejrůznějších materiálů staly nedílnou součástí tradičních českých Vánoc.

Vánoční stromeček – zdobení stromků bylo nejdříve katolickou církví považováno za pohanský zvyk a jako takové pronásledováno. Teprve koncem 16. století byl stromek vzat na milost. Stále zelené větve jehličnanů se pak staly symbolem věčného života pravověrných křesťanů. V Čechách se první stromeček objevil v Praze roku 1812 ve vile ředitele Stavovského divadla Jana K. Liebicha. Po polovině 19. století již byly stromečky naprosto běžnou součástí vánoční atmosféry. Říkalo se jim Kristovy strůmky. V chalupách se pro nedostatek místa stromečky věšely za špičku ke stropu, nebo se zavěšovala pouze ozdobená větev. Skleněné ozdoby se používaly jen v bohatých rodinách (mezi obyčejné lidi se skleněné ozdoby dostávají až v první polovině 20. století), ve většině ostatních k ozdobení posloužilo sušené ovoce, ořechy, perníčky, stuhy, papírové řetězy.



BOŽÍ HOD VÁNOČNÍ (25. 12.) – byl den mimořádně sváteční, nevařilo se, jedly se zbytky od Štědrého dne.

SVÁTEK SV. ŠTĚPÁNA (26. 12.) – v tento den se začalo chodit na koledy (které skončily na Tři krále). Děti s bedýnkou s malými jesličkami obcházely usedlosti, zpívaly koledy, za což dostávaly pamlsky nebo i drobné peníze. Tradičně se také choďovalo na návštěvy k sousedům a příbuzným. Novějším zvykem jsou svatoštěpánské tancovačky.

TŘI KRÁLOVÉ (6. 1.) – svátek připomíná biblický příběh o mudrcích z východu (Persie), kteří vyčetli z hvězd narození Spasitele a šli se mu poklonit a předat dary. Až v pozdější lidové tradici se z mudrců stali králové reprezentující tehdy známé světadíly: Melichar – stařec - v purpurovém plášti symbolizuje Evropu, Ježíškovi přinesl zlato, Baltazar – muž středního věku - v zeleném oděvu symbolizuje Asii, přinesl kadidlo (vonnou pryskyřici), Kašpar – mladý černoch v modrém, přinesl myrhu (vonnou mast používanou při balzamování zemřelých), symbolizuje Afriku.

Vznik tradice tříkrálových koled souvisí s dobou, kdy koledou dostával učitel část svého platu v potravinách. Proto se školními dětmi obcházel domy, společně zpívali a hráli koledy a dostávali za to výslužku. Doprovázel je kostelník, který nesl kadidlo a psal svěcenou křídou požehnání K+M+B na dveře = Kristus mansionem benedicat – Kristus ať požehná příbytku.

Večer se před kostelem konaly „živé obrazy“ klanění tří králů Ježíškovi, do betlémů přibýly figurky králů a jejich doprovodu (velbloud, slon...).

Tímto dnem končily vánoční svátky, odstrojil se stromček, hospodář si z něj nechal kmen, z něhož na jaře zhotovil bič a rituálně s ním zapráskal, když poprvé vyjel na pole, aby měl dobrou úrodu. V chalupách se po 6. lednu začalo opět příst.

Lidé si v tento den nosívali do kostela vodu a sůl a nechávali si je posvětit. Vodou se pak pokropily ovocné stromy, aby měly dobrou úrodu a udělal se jí kolem domu kruh, aby byl uchráněn od všeho zlého. Sůl se přidávala kravám do pití, aby se otelily.

HROMNICE (2. 2.) v křesťanském kalendáři se slaví svátek Uvedení Páně do chrámu, který se od středověku slavil procesími se svíčkami – v kostele se světily svíce – hromničky. Zapalovaly se při bouřce, aby ochránily dům před bleskem, lidé se u nich modlili.

## **Použité prameny a literatura**

Lada, Josef: Kronika mého života. 4. vyd. Praha 1960.

Nekuda, Vladimír a kol.: Moravskotřebovsko Svitavsko. 1. vyd. Brno 2002.

Petráň, Josef a kol.: Dějiny hmotné kultury. 1. vyd. Praha 1997.

Schikora, Rudolf: Naše světla. 1. vyd. Praha 1947.

[www.ceske-tradice.cz](http://www.ceske-tradice.cz)

[www.druidova.mysteria.cz](http://www.druidova.mysteria.cz)

[www.vira.cz](http://www.vira.cz)

Fotografie: Městské muzeum Moravská Třebová; autor textu







Tady  
jsem  
Doma

## **Zvyky a obyčeje na Hřebečsku**

Mgr. Vlastimil Novák

Region Moravskotřebovska a Jevíčska, 2012

NEPRODEJNÉ